

KÜLTÜR AKTARIMINDA TOPLUMSAL CİNSİYETİN ROLÜ

Murat ŞAHİN*

Öz

Her toplum belli bir kültür etrafında varlığını sürdürmektedir. Kültür ise bir toplumun tarihsel süreci içerisinde elde ettiği bütün birikimleri içerisinde barındırmaktadır. Buna göre tüm toplumlar kolektif olarak ortaya koydukları kültürel unsurların devam etmesi eğilimindedirler. Kültürel unsurların devamını sağlayan bir çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler içerisindeki en önemli unsurlardan birisi toplumsal cinsiyet rolleridir. Bu makalenin amacı da kültür aktarımında toplumsal cinsiyetin rolü nedir? Sorusuna cevap aramaktır. Türkiye’de kültür araştırmaları içerisinde kültür ve toplumsal cinsiyet ile ilgili araştırmalar bulunmasına rağmen, kültür ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi ortaya koyan araştırmalar bulunmamaktadır. Bu alandaki boşluğu doldurmayı amaçlayan bu araştırmada kültür ile toplumsal cinsiyet rolü arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Sembolik etkileşim kuramının toplumsal etkileşim yaklaşımı ile Feminist Kuramlardan kurumsal yaklaşımın sosyo-kültürel açıdan kadının statüsü ve erkek ile olan ilişkisinden hareketle kültür ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca sosyal-davranışçı bir yaklaşım olan sosyal öğrenme kuramıyla bireyin sahip olduğu roller ve bu rollere ilişkin davranışların nasıl oluştuğu da açıklanmaya çalışılmıştır. Bir literatür değerlendirmesi şeklinde ele alınan bu araştırma nitel bir çalışma olup, kültür ve toplumsal cinsiyete ilişkin literatür taranarak kültür aktarımında toplumsal cinsiyetin rolü belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kültür, Kültürleşme, Kültür Aktarımı, Toplumsal Cinsiyet.

THE ROLE OF GENDER IN CULTURAL TRANSMISSION

Abstract

Societies exist around a certain culture, which contains all the accumulations acquired in the historical course of a society. Thus, all societies are disposed to continue the cultural elements they present corporately. There are many factors providing the continuance of these cultural elements. The most important one of them is gender roles. The purpose of this study is to seek an answer to the question of “What is the role of gender in cultural transmission?” Although there are some studies about culture and gender in cultural research in Turkey, the studies revealing the relationship between culture and gender are limited. Therefore, qualitative in nature, this study evaluates the relationship between culture and gender roles, with reference to social interaction approach of the theory of symbolic interaction and women’s status and their relationships with men in terms of a sociocultural view according to institutive approach – one of the feminist theories. In addition, social learning theory, which is a social-behavioral approach, has been employed to explain how the individual has roles and behaviors related to these roles.

Keywords: Culture, Acculturation, Cultural Transmission, Gender.

Giriş

Kültür ve toplumsal cinsiyet konuları sosyolojinin en karmaşık konularındandır. Özellikle kültür kavramının üzerinde uzlaşmış tek bir tanımlaması yoktur. Sosyologlar, kültür kavramını ancak ifade edilen tanımlamaları belli gruplar altında ele alarak

* Dr. Sosyoloji, muratemre.sahin@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5667-5483> .

açıklamaktadırlar. Toplumsal cinsiyete ise kuramsal yaklaşımlarda yüklenen anlamlar farklılaşmaktadır.

Kültür, kolektif bir olaydır. Kültürün içinde bulunulan topluma göre şekillenen bir yapısı bulunmaktadır. Bu anlamda kültür kavramı içerisinde önemli iki unsuru barındırmaktadır. Bunlardan birincisi; kültür kavramının yapısı itibariyle farklılıklara vurgu yapan bir özelliği bulunmaktadır. Çünkü kültür, bir toplumun oluşturduğu değerler, normlar ve anlamlarındaki bütünlüğü ifade etmektedir. İkincisi ise; kültür kavramı toplumsal hayatın içerisinde şekillendiği için dinamik yapıdadır. Kültür bir toplumun alışkanlıkları veya geleneklerinden beslenir. Bu alışkanlıklar veya geleneğin devam ettirilmesi var olan durumun olduğu gibi aktarılması demek değildir. Eski alışkanlıklar ile yeni bilgi, düşünce ve tecrübenin senteziyle kültürün devamlılığı sağlanır. Ancak buradaki değişimi yaşanan anda anlayabilmek kolay değildir.

Kültür kavramı ile toplumsal cinsiyet arasında doğrudan bir ilişki vardır. İnsanlık tarihi boyunca her toplumun toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin oluşturduğu bir değer, norm ve anlamlar bütünü vardır. Bütün toplumların buna ilişkin olarak her bireyin toplumsal cinsiyet rollerinden beklenen rol davranışları bulunmaktadır. Her toplum alışkanlıklarını veya geleneklerini devam ettirmekten yanadır. Her toplum içerisindeki toplumsal cinsiyet rolleri de bu alışkanlıklar veya gelenekler neticesinde öğrenme ve öğretme şeklinde kazandırılır.

Bu makalenin konusu kültür aktarımında toplumsal cinsiyetin rolünü incelemektir. Makalenin amacı, “kültür aktarımında toplumsal cinsiyetin rolü var mıdır? Alışkanlıklar veya geleneğin devam ettirilmesinde toplumsal cinsiyetin rolü nedir?” sorularına cevap aramaktır. Bu sorulara yönelik birçok kuramsal çalışmalar yapılmıştır. Sembolik etkileşimcilik ve özellikle feminist yaklaşımlarla birlikte toplumsal cinsiyet konusu derinlemesine makale konusu haline gelmiştir. Ayrıca toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde sosyal çevrenin belirleyici olduğunu gösteren, sosyal öğrenme yaklaşımı da bulunmaktadır. Bu makalede sembolik etkileşimcilik, feminist yaklaşım ve sosyal öğrenme kuramlarının toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüş ve yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Ancak her bir yaklaşımın ortak noktalarından birisi, toplumsal cinsiyet rolleri, kolektif yaşantının ürünü olarak, belli bir kültür ortamında elde edildiğini bizlere göstermektedir. Buna göre toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde ve benimsenmesinde kültürün belirleyici bir etkisi bulunmaktadır. Diğer taraftan sosyal öğrenme yaklaşımında, sosyal etkileşimle birlikte toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde rol model alma ve sosyal pekiştiricilerin belirleyici bir rolü olduğu belirtilmiştir.

Toplumun değer, norm ve anlamlarındaki bütünlüğü ifade eden kültürün alışkanlıklar veya gelenekler şeklinde öğrenilmesi ve öğretilmesi sonucunda toplumun diğer kesimlerine aktarılması söz konusudur. Örneğin, bir babanın erkek çocuğuna erkek modelini ifade etmesi, annenin kız çocuğuna kız modelini ifade etmesi, okulda veya toplumun hemen her alanında toplumsal cinsiyet alanlarının oluşturulması neticesinde öğrenilen ve öğretilen kültür söz konusudur. Bu kültürün aktarılmasında veya devam ettirilmesinde de toplumsal cinsiyetin önemli bir rolü bulunmaktadır. Toplum bir nevi bu

toplumsal cinsiyet rollerine göre anlamlı bir bütün haline gelmektedir. Değer ve normlar da buna göre şekillenmektedir. Bu makalede toplumsal hayatın içerisinde önemli bir yeri olan toplumsal cinsiyetin kültür aktarımındaki rolünün ortaya konulması önemlidir. Toplumların kimlik inşasında kadının veya erkeğin hangi özellikleri ile önplana çıkmakta ve toplumun kadından veya erkekten beklediği roller farklılaşmaktadır. İlgili makaleyle birlikte toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kültür aktarımının bir değerlendirmesi yapılmış olacaktır. Bu araştırma sayesinde kültür ve toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili yapılan çalışmalar için bir literatür oluşturabilir.

Bu kapsamda kültür ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin olarak bir literatür taraması yapılmıştır. Bu açıdan makalemiz betimsel bir çalışma kapsamında bir literatür sonuçlarına dayanmaktadır. Bir literatür değerlendirmesi, bilginin biriktiği ve insanların ötekilerin yaptıklarından öğrendiği ve onları temel aldığı varsayımına dayanır. Bilimsel araştırma, sonuçlarını bir topluluk olarak birbiriyle paylaşan birçok araştırmacının kolektif bir çabasıdır (Neuman, 2008: 164). Bu makalede kültür aktarımında toplumsal cinsiyetin rolü ile ilgili yapılan araştırmalardan elde edilen bulgu ve yorumların değerlendirilmesidir.

Değerlendirmeler kapsamı ve derinliğine göre çeşitlilik gösterir. Bir araştırmacının geniş bir soru hakkındaki tüm literatürün kapsamlı bir profesyonel özet değerlendirmesini tamamlaması bir yıldan fazla sürebilir. Aynı araştırmacı çok özelleşmiş bir alandaki son derece odaklanmış bir değerlendirmeyi bir haftada tamamlayabilir (Neuman, 2008: 164). Konu ve konunun kapsamı itibarıyla kültür aktarımı ve toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili bir çalışma olduğundan dolayı makale için bir aylık süre yeterli görülebilir. Araştırma yapılırken konu ile ilgili olan bulgular profesyonel bir şekilde bir araya getirilerek değerlendirme literatürü haline getirilmiştir.

1. TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNE İLİŞKİN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Bu makaleye konu olan kültür ve toplumsal cinsiyet ilişkisinde sembolik etkileşim ve feminist kuramların yaklaşımlarından yararlanılmıştır. İlgili kuramların konuyu ele alış şekilleri incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

1.1. Sembolik Etkileşim

Sembolik etkileşim psikolojik bir gelenekten doğan bir Amerikan sosyolojisi ekolüdür. Bu bakış açısının en etkili kurucusu George Herbert Mead kabul edilir (Poloma, 2012: 231). Ancak sembolik etkileşim kavramsal olarak, Mead'ın öğrencisi Herbert Blumer tarafından geliştirilmiştir.

Mead, benlik ve sosyal kimlik kavramları üzerinde durmaktadır. Burada Mead'ın benlik olarak ele aldığı, nesnel gerçekliğin içselleştirilmesi olarak görmektedir (Poloma, 2012: 233). Sosyal kimlik kavramı ise bireyin toplum ile etkileşimi ile birlikte oluşturduğu alandır. Toplumsal cinsiyet, toplumla etkileşim sonucunda kazanılan bir kimliktir. Mead'e göre kişinin toplumsal varoluşu, toplumsal kimliği, ele alınırken yapmaya çalıştığımız, benlik ve toplumsal kimlik kavramını birbirinden ayrı, bağımsız yapılar, süreçler olarak ortaya koymak değildir (Sankır, 2010: 23). Bu çalışmanın yaklaşımında ele alınan

sembolik etkileşim, benlik ve kimliği bir bütünü oluşturan iki vazgeçilmez unsur olarak ele almaktadır. Benlik ve sosyal kimlik kavramlarının oluşturdukları bütün; sosyal ortamda diğerleriyle gerçekleştirilen sosyal etkileşimlerden elde edilen ve bireyin her an kullanabileceği bir potansiyel olarak ortaya çıkan şeydir. Toplumsal cinsiyet rolleri de bireyin benliği ve sosyal kimliği ile etkileşimi sonucu belirlenmektedir. Sosyal kimliğin inşasında kültürün oluşturduğu değer, norm ve anlamlar önem kazanmaktadır. Bu açıdan sosyal kimlik, kültür içerisinde gelişen bir kavramdır. Ele alınan yaklaşım olarak sembolik etkileşimde üzerinde durulan ana unsur benlik ve kimlik kavramlarıdır. Benlik ve kimlik birey için ayrı unsurlar değildir. Benlik ve kimlik etkileşimi sonucu toplumsal cinsiyet rolleri ortaya çıkmaktadır.

Mead'e göre, toplumsal grubun davranışını onu oluşturan tekil bireylerin davranışlarıyla açıklanamaz; daha ziyade, sosyal grubu meydana getiren her tekil bireyin davranışlarını mevcut topyekûn grup etkinliği bütününe göre analiz edilebilir (Sankır, 2010: 25). Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin davranışlar da tekil bireyin davranışı olarak açıklanamaz. Çünkü toplumsal cinsiyet rolleri, bireyin sosyalleşmesi sonucu kazanılmaktadır. Sosyalleştiği çevreye göre ortaya konacak toplumsal cinsiyet rolüne ilişkin davranışları da grubun ortaya koyduğu anlamlar sistemine göre anlaşılabilir. Çünkü tüm kolektif toplumsal uygulamalar potansiyel olarak semboliktir ve bu nedenle de potansiyel olarak kültürel (Edles, 2005: 14). Toplumsal cinsiyet rolleri de toplumsal uygulamalar içerisinde değerlendirildiğinden dolayı hem semboliktir hem de kültürel.

Mead'e göre, insanlar arasında diğer canlılardakinden nitelik olarak farklı bir iletişim biçimi gelişmiştir. Bu iletişim anlamlı sembollerini içerir. Anlamlı sembollerini kullanma kapasitesi insanı diğer türlerden ayırır. Zihin, bireyin olgunlaşırken anlamlı sembollerini kullanma kapasitesinin giderek gelişmesi sürecinde ortaya çıkar. Bu noktada sosyal ortamda bulunan ve iletişimi sağlayan bu anlamlı sembolere örnek olarak toplumsal cinsiyet rolleri verilebilir. Toplumsal cinsiyet rolleri kadınlar ve erkekler için anlamlı semboller içermektedir. Bir sosyal grubun tüm üyeleri için benzer anlamlar ifade etmekte ve buna bağlı olarak üyeler benzer durumlarda benzer davranışlar ortaya konmaktadır. Sosyal ortamda pek çok hareket/davranış ortaya koyduğumuz düşünüldüğünde bu davranışların anlamlı sembollerinin kullanımıyla değerlendirilmesi sonucu ortaya toplumsal cinsiyet rolleri çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri toplumun üyelerinin sosyal ortamdaki hareketleri üzerinde belirleyicidir (Ritzer, 2012: 229). Bu durum cinsiyet rolleri üzerinde toplumun belirleyici bir etkisi olduğunu bize göstermektedir.

Sembolik etkileşimcilik insan eylemleriyle bağlantılı olan anlamlara odaklanır, inceler ve onları yeniden inşa eder. Analizlerde kültürel boyutlara önem verilir (Richter, 2012: 169). Çalışmada kültür aktarımı ile toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu doğrultuda sembolik etkileşimciliğin kültür üzerinde ele aldığı değerlendirmeler çalışma kapsamında sembolik etkileşim kuramsal çerçevesinden yararlandık.

Sosyo-psikolojik bir bakış açısının ürünü olan sembolik etkileşimcilik, bir kişinin içsel düşünce ve duyguları ile toplumsal davranışı arasındaki etkileşime odaklanır (Wallace & Wolf, 2012: 269). Kültür davranışları da alışkanlıklar veya gelenekler yoluyla

içselleştirilen davranışlardır. Kültürün varlığından bahsedebilmek için, ortaya konulan düşünüş, duyuş ve davranışların alışkanlıklar vesilesiyle içselleştirilmiş olması gerekmektedir (Zijderveld, 2013: 50). Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin davranışların temelinde de kültür sayesinde içselleştirilmiş davranışlar bulunmaktadır.

Sembolik etkileşimciliğin toplumsal cinsiyet kuramına göre toplumsal kimlikler gibi toplumsal cinsiyet kimliği, toplumsal etkileşim içinde ortaya çıkar (Ritzer, 2011: 321). Çünkü sembolik etkileşimciliğin temelinde, toplumsal örüntüler, kurallar, normlar ve değerlerdeki düzenlilik ve tekrarlanırlığın bizzat temel kurallar, normlar ve değerlerin ürünü olarak alınmaması gereken eylemler ve etkileşim aracılığıyla üretilir ve gerçekleştirilir (Cuff, Sharrock & Franchis, 2013: 149). Toplumsal cinsiyet rolleri de kültürün öğrenilme ve öğretilme sürecinde eylemler ve etkileşim aracılığıyla oluşturulur.

İnsanların düşünme yeteneğine sahip olduğuna ilişkin varsayım sembolik etkileşimciliğin temelini oluşturmaktadır. Ancak insanlar sadece genel bir düşünme kapasitesine sahiptir. Bu kapasite toplumsal etkileşim sürecinde şekillenir. Bu açıdan sembolik etkileşimcilik yaklaşımında toplumsallaşma üzerinde bir odaklanma vardır. İnsanın düşünme yeteneği, çocuk toplumsallaşmasının ilk aşamasında gelişir ve yetişkin toplumsallaşması süresince işlenir (Ritzer, 2011: 228). Toplumsal cinsiyet rolleri de, çocukluktan itibaren sosyalleşmeyle birlikte gelişir ve yetişkinlikte de çocukluktan itibaren gelişen bu davranışlara uygun davranışlar ortaya koyması beklenir.

1.2. Feminist Yaklaşımlar

Feminist yaklaşımlar, toplumsal yaşan ve insan deneyimi hakkında kadın merkezli bir bakış açısından genelleşmiş, geniş ölçekli fikirler sistemidir (Ritzer, 2012: 314). Amaç toplumsal dünyayı kadınların görüş açısından betimlemektir. Feminist analizlerde cinsiyetlerin oluşumu sosyo-kültürel açıdan irdelenmektedir (Richter, 2011: 207). Bu da literatürde gender (toplumsal cinsiyet) kavramı ile ilişkilendirilir.

Toplumsal cinsiyet kültürel bir norm olarak kız-kadın, delikanlı-yetişkin erkeklerin psiko-sosyal gelişimini yönlendirir; toplumsal araştırmalar da bu noktada anlamlıdır (Richter, 2011: 207). Feminist yaklaşımların alana en önemli katkılarından birisi toplumsal cinsiyet kavramının geliştirilmesidir (Ritzer, 2011: 315). Diğer bir ifadeyle, feminist yaklaşımlar sayesinde, toplumsal cinsiyet üzerine yapılan araştırmalarda belirgin bir artış meydana gelmiştir.

Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak, kadınla erkeğin sosyal ve kültürel açıdan tanımlanmasını, toplumların bu iki cinsi birbirinden ayırt etme biçimini, onlara verdiği toplumsal rolleri anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Bu kavramın feminist çalışmalar yapanlar tarafından önemi, onun kadınlar ile erkekler arasındaki güç ilişkilerini anlamaya, eşitsizlikleri sorgulamaya yarayacak bir kavram olarak düşünülmelerinden sonra artmıştır. Çalışmada toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde feminist kuramların bakış açısından yararlanılmıştır. Çok farklı açılardan ele alınan feminist yaklaşımların ortak noktası, toplumsal cinsiyetin bir toplumsal inşa süreci, doğadan kaynaklanan bir şey olarak değil, insanlar tarafından grup yaşantısı süreçlerinin birer parçasıdır ve insanlar tarafından üretilen bir şey olarak anlaşılmasıdır (Ritzer, 2011:

315). Bu ortak bakış açısından yola çıkacak olursak toplumsal cinsiyet ve buna ilişkin olarak oluşturulan roller toplum tarafından belirlenmiştir.

Toplumsal cinsiyet ile ilişkili olarak erkek ve kadın gibi iki kavram karşımıza çıkmaktadır. Cinsiyetler arası ilişkiler sosyo-kültürel açıdan ele alınmaktadır. Cinsiyete bağlı toplumsal roller de feminist kurama göre kadının toplumsal statüsü ve bir erkek ile olan ilişkisine göre tanımlanır (Richter, 2011: 208). Bütün kültürel yapılar içerisinde toplumsal cinsiyete yönelik rol dağılımları vardır. Bu durum hem kadın hem de erkek açısından birbiriyle olan ilişkisine göre ele alınmaktadır.

Toplumsal cinsiyet konusunu çok farklı açılardan ele alan birçok feminist yaklaşım bulunmaktadır. Feminist kurama göre, toplumsal cinsiyet farklılıklarının, çeşitli kurumsal ortamlar içinde kadınların ve erkeklerin oynadıkları farklı rollerden kaynaklandığını ileri sürer. Buna göre kurumsal yaklaşım, kadını eş, anne ve ev hanımı işlevlerine, ev ve ailenin özel alanına ve böylece erkeklerinkinden çok farklı olayların ve deneyimlerin yaşam boyu dizisine bağlayan cinsiyete dayalı işbölümü, farklılığın başlıca belirleyicisi olarak görür. Bu kuramın takipçileri, dişil bir kişiliği ve kültürü üretme ve yeniden üretmede kadınların anneler ve eşler olarak rollerinin çözümlenmesi üzerinde durmuşlardır (Ritzer, 2011: 330). Bu kuram içerisinde toplumsal cinsiyete dayalı olarak oluşturulan rol özelliklerinin nasıl üretildiğine ilişkin açıklamalar getirmeye çalışmışlardır. Rol özelliklerinin belirlendiği ve üretildiği zemin kültür içerisinde üretilen değer, norm ve anlamlardaki bütünlükle şekillenmektedir.

1.3. Sosyal Öğrenme Yaklaşımı

Sosyal öğrenme yaklaşımı sosyal-davranışçı bir yaklaşımdır. Bunun en önemli temsilcilerinden birisi olan Albert Bandura, insanların ahlâki değerleri nasıl öğrendiklerini açıklamak üzere sosyal öğrenme yaklaşımını geliştirmiştir (Malone, 2002: 11). Toplumsal cinsiyet konusu, sosyal öğrenme yaklaşımına göre ahlaki değerlerin benimsenmesi sürecidir. Bandura'ya göre, sosyal öğrenme sosyal pekiştireç ve model davranışlar ortaya konularak gerçekleşmektedir. Belli bir kültür ortamında toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin olarak kadın ve erkek rollerinin öğrenmesi, çocuğun en yakın çevresindeki sosyal pekiştireçler ve çocuk üzerinde etkin olanların model davranışları sayesinde öğretilmektedir.

İnsan davranışlarının nasıl meydana geldiğini ve hangi uyarıcı etkenlerin davranış üzerinde belirleyici bir rol oynadığı, davranışların nasıl kontrol edildiği ve şekillendiği konusu Bandura (1971: 6)'nın cevabını aradığı konulardır. Buna göre insanın davranışlarının arkasında ahlaki olan bir yaklaşım bulunmaktadır. İnsanı sosyal bir varlık olarak ortaya koyan bu yaklaşıma göre, insan davranışlarını anlamlandırabilmek için hem bireyi hem de çevresini göz önünde bulundurmaktadır. Sosyalleşme sürecinde insan "içinde yaşadığı toplumsal çevre ile iletişimini ve etkileşimini sağlayacak araçları" edinmektedir (Cantekin, 2013: 2). Diğer yandan, bu etkileşimsel çerçevede, toplumsal cinsiyet rollerinin benimsenmesinde bireyin ve birey üzerinde uyarıcı konumda bulunan çevrenin de belirleyici bir rolü bulunmaktadır.

Sosyal etkileşim, insan davranışının şekillenmesi ve değişmesinde temel etkenlerden biridir. İnsan davranışının, büyük ölçüde “model alma” yoluyla öğrenildiğini ve değiştiğini ifade ederler (Bandura, 1977: 5). İnsanların çevrelerindeki kişilerin davranışta buldukları, buradan bazı sonuçlar çıkararak kendileri için yararlı olan davranışı yaptıklarını öne sürer ve öğrenmenin pekiştirmeye gerek olmadan sürekli meydana geldiğini; ancak; o bilgiye ihtiyaç duyulduğunda gözlenebilir olarak ortaya çıktığını savunur (Seymenoglu, 1998: 21). Bütün bunlar birlikte değerlendirildiğinde, bireyin, sosyal çevresinden gözlemediği, model aldığı ve edindiği, kültürel değerler ile ahlaki yaklaşımlar, bireyin sosyal çevresi tarafından kabul edilmesi, toplum ile uyumlu hale gelmesini sağlamaktadır. Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerine ilişkin yaklaşımlar da, Bandura'nın ortaya koyduğu sosyal öğrenme yaklaşımına göre ele alındığında, bireyin başta aile olmak üzere, akran grupları, okul gibi etkileşim içerisinde olduğu sosyal çevre içerisinde bireyin toplum ile uyumunu sağlayan, kabulleri, onayları ve bunlarla birlikte ortaya konulması gereken davranış şekillerinin öğrenilmesini, benimsenmesini ve uygulanmasını sağlamaktadır.

2. KÜLTÜR VE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLÜ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Kültür sosyolojik çalışmalar içerisinde en geniş kullanımlı kavramlar arasındadır. Ancak kültür kavramının anlamındaki bu genişliğe rağmen genellikle tanımlar üç gruba ayrılmaktadır (Edles, 2005: 5). Buna göre kültür tanımlamaları, estetik, etnografik ve sembolik tanımlar şeklinde gruplandırılabilir.

Kültürün estetik tanımlaması temelinde sosyoekonomik veya sosyokültürel farklılıklara vurgu yapmak amacıyla yüksek/alçak kültür bağlamında kullanılmaktadır. Bir kişinin dinlediği müzik, yemek yediği restoran veya alışveriş yaptığı merkezler kişinin toplumsal anlamda bulunduğu sınıfa gönderme yapmaktadır.

Kültürü Tylor'un ifade ettiği şekliyle insan tarafından ortaya konulan yetenekleri içeren karmaşık bir bütün şeklinde tanımlanması kültürün bir yaşan tarzı olduğunu vurgulayan etnografik bir tanımlamadır. Buna göre, kültür tarihsel süreç içerisinde insan toplumlarının biyolojik veya evrimsel olmayan her şeyi içerecek şekilde insan grupları tarafından üretildiğini varsayar.

Kültürün sembolik anlamı çerçevesinde, 1960'lardan itibaren üzerinde durulan bir tanımlama grubudur. Bu anlamda kültürün sembolik tanımı en fazla toplumların analitik olarak farklı üç ayrı parçadan oluştuğunu varsaymaktadır. Bunlar toplumun üç parçası şu şekildedir: Ekonomik, politik ve kültürel alemler (Edles, 2005: 12). Buna herhangi bir olayın ekonomik, politik ve kültürel olması şeklinde ayırt edilebilir. Çalışmanın kuramsal çerçevesinde ele aldığımız sembolik etkileşim yaklaşımından yola çıkarsak, bu tanımlama grubuna göre, toplumsal cinsiyet meselesi de ekonomik ve politik bir konu olmasından ziyade kültürel bir meseledir. Çalışma kapsamında ele aldığımız tanımlama grubu daha çok sembolik anlamlar üzerine yapılan tanımlamalardır. Bu açıdan sembolik anlam yoluyla üretilen kültür kavramı diğerlerini de içine alan geniş bir kavram grubu olarak değerlendirebiliriz.

Hangi tanımlama grubunu ele alacak olursak olalım, kültür tanımlamaları içerisinde bazı ortak noktalar bulunmaktadır. Bunların ilki olan kültür, kolektif bir olaydır. Tanım olarak kültür paylaşılır; bireysel kültür diye bir şey yoktur (Edles, 2005: 7). İkinci ortak nokta, kültürün tarihsel bir süreç içerisinde oluşmasıdır. Üçüncü ortak noktası ise, hangi tanımlamayı ele alacak olursak olalım, kültür kavramı, yapısı itibariyle farklılıklara da vurgu yapmaktadır. Her toplumun tarihsel süreç içerisinde edindiği değerler, normlar ve anlamlardaki bütünlük farklı olabilir. Bu da kültürün toplumdan topluma değişen, göreceli bir yapısının olduğunu gösterir. Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin olarak her toplumun tarihsel süreç içerisinde kadına ve erkeğe yükledikleri anlam farklı olabilir. Kültür sosyolojisi içerisinde irdelenebilecek bir alan olarak, toplumsal cinsiyet rolleri bir toplumun alışkanlıkları veya gelenekleri sayesinde öğrenilen ve öğretilen bir süreç olarak ifade edebiliriz.

Kültür, fertlerden önce mevcut değildir: Kültürü topluca üretenler ve onun varlığını sembolik olarak düzenleyenler insanlardır. Buna göre kültür, birçok faktöre bağlı tarihi değişikliklerin, aşamaların ve başkalaşımının sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Cuche, 2009: 239). Bir grup ya da tüm halkın izlediği gelenekler/alışkanlıklar kolektif olma özelliği taşımaktadır. Bunlar belli dönemlerde sırasıyla öğretilen ve öğrenilen, bir yaşam tarzı haline gelen kültürel düşünüş, duyuş ve davranma biçimleridir. Kültürün, yapı itibariyle toplumların gelenek ve alışkanlıklarına dayanmaktadır. Sosyoloji de ise kültürün varlığını gösteren kolektif gelenek ve alışkanlıklar kurumlar olarak ifade edilmektedir. Burada kültürün varlığından bahsedebilmek için, ortaya konulan düşünüş, duyuş ve davranışların alışkanlıklar vesilesiyle içselleştirilmiş olması gerekmektedir (Zijderveld, 2013: 50). Bu yönüyle değerlendirildiğinde içselleştirilen davranışlar üzerinde kültürün varlığı ortaya çıkmaktadır. Kültür, kolektif davranışların kurumsallaşmış halidir. Günlük hayatın içerisindeki birçok davranışlarımızı üzerinde fazla düşünmeden yerine getirmekteyiz.

Cinsiyet ve cinsiyet kültürü ile alakalı çalışmalarda karşılaşılan önemli bir güçlük, “cins”, “cinsiyet” ve “toplumsal cinsiyet” gibi kavramlara yüklenen anlam farklılıklarıdır. Bu hususta yapılan değerlendirmelere bakıldığında, literatür içerisinde bazen farklı kavramlara konuyla alakalı benzer anlamlar yüklendiği görülmektedir. Literatür içerisinde cinsiyete ilişkin iki temel kavramla karşılaşılmaktadır. Bunlar sex (cinsiyet) ya da gender (toplumsal cinsiyet) kavramlarıdır. Batılı modeller “sex” ile kişinin biyolojik durumu kadar anatomik özelliklerini, “gender” ile de sosyal ve kültürel rollerin temsilini ifade etmektedirler (Ersoy, 2009: 210). Bu çerçevede kullanılan kavram da anatomik özelliklerini belirleyen sex kavramından ziyade, sosyo-kültürel rollerin bir yansıması olarak gender kavramı kullanılmaktadır.

Toplumsal cinsiyet kavramı toplumsal olarak kadın veya erkekten beklenen duyuş, düşünüş ve davranışlarına yönelik beklentileri ifade etmek için kullanılır. Sonuç olarak erkekler erkeksi, kadınlar ise kadınsı özellikler gösterir (Fulcher & Scott, 2003: 161). Burada kadının kadın, erkeğin erkeksi özellikler sergilemesi veya toplumun bu yönde beklentilerinin arka planında değerler vardır. Değerler ise kültürden beslenmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri insanların süreç içerisinde içselleştirdikleri davranışlar halinde

kendini gösterir. Bir başka deyişle toplumsal cinsiyet rolleri, insanların üzerinde düşünmeden yaptıkları davranışlar haline gelir. Toplumsal cinsiyet rolleri her dönemde kadının kadınsı özellikler göstermesi, erkeğin erkeksi özellikler göstermesi şeklinde kendini göstermektedir. En basit örneği verecek olursak annenin annelik, babanın babalık özelliğini bile sergilemesi bunun tipik örneklerinden birisidir. Ancak annenin annelik, babanın babalık özelliğine ilişkin davranışları ise kolektif bir davranışın ürünüdür. Bu kolektif davranışları anlayabilmek için insanların davranışlarına yön veren kültürel arka planı anlamak gerekir.

Kültür, kolektif davranışların kurumsallaşmış halidir. Günlük hayatın içerisindeki birçok davranışlarımızı üzerinde fazla düşünmeden yerine getirmekteyiz. Öğrenmek zorunda olduğumuz eylemleri rutin davranış kalıpları haline getiren unsurlara kurumlar ve bunların öğrenilme süreciyle birlikte kültür aktarımı sağlanmış olur. Kültür aktarımına ilişkin olarak literatürde kullanılan kavramlar kültürleme ve kültürlenme kavramlarıdır. Kültür aktarımından kastedilen kültürel devamlılığın sağlanmasıdır. Kültür aktarımının sağlanması kültürel süreçlere bağlıdır. Kültürel süreçler ise, kültürel yapının oluşumu ve değişmesinde itici güç ya da aracı durumunda olan çeşitli etki ve baskılardır (Engin, 2014: 167). Bu etki ve baskılar kültürleme ve kültürlenme sayesinde gerçekleştirilir. Tüm insanlar bir kültür çevresinde kendini geliştirir. Burada birey ile toplum arasında bir uyum söz konusudur. Bu uyumun sağlanması için kuşaklar arasında geleneklerin devam ettirilmesi, alışkanlıkların aktarılması gerekir. Böylece kültürün devamlılığını sağlamaktadır. Buna göre kültürleme ve kültürlenme, öğrenilen, öğretilen ve süreç içerisinde ise içselleştirilen düşünüş, duyuş ve davranış kalıplarıdır.

Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alâkaları, itiyatları, kıymet ölçülerini, genel tavır, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar, birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususî bir hayat tarzı temin eder (Turhan, 1997: 18). Kültür, bir cemiyetin duyuş, düşünüş ve davranışlarının bütününü ifade eden bir kavramdır. Kültür aktarımı yoluyla toplumdaki topluma, kuşaktan kuşağa aktarılır. Ancak bu aktarım var olan durumun olduğu gibi aktarılması değildir. Eski ile yeninin senteziyle oluşan yeni bir oluşumdur. Bu açıdan kültür, dinamik bir yapıdır.

Kültürün unsurlarını kurumlar oluşturmaktadır. Her kurumun hem kendi içinde hem de diğer kurumlarla etkileşimi ile bir bütünlük oluşturur. Ancak her toplum yapısının kendisine ait bir anlam bütünlüğü vardır. Bu anlam bütünlüğüne ilişkin olarak toplumsal cinsiyete bağlı rol dağılımları mevcuttur. Bu da kültürel unsurların nasıl ve hangi şekillerde aktarımının sağlanacağını bize göstermektedir.

İnsanların hep birlikte girişimde buldukları her şeyde kurumsallaşmanın izlerini görmek mümkündür. Eylemlerimizin büyük bir kısmının, hatta düşünüş ve duyuş biçimlerinin bile zaman içerisinde kolektif alışkanlıklara dönüşmektedir. Öğrenmek zorunda olduğumuz eylemlerin zaman içerisinde rutine dönmesi ve davranış kalıplarını, kurumlar sayesinde elde ederiz. Bunların öğrenilme sürecini de kültürlenme olarak adlandırıyoruz (Zijderfeld, 2013: 50). Kültür aktarımı, kültürlenme ile birlikte öğrenilen

bir süreçtir. Toplumsal cinsiyet rolleri de, her toplumun kültürel yapısı içerisinde, kültürlenme süreciyle birlikte öğrenilmesi ve bu sayede kuşaktan kuşağa aktarılması söz konusudur.

Geçmişte geleneksel toplum içerisinde yaşayan insanlar, fazla düşünmeden bugünün tümüyle modernleşmiş toplumda yaşadığımızdan farklı olarak önceki kuşakların kurumlarına göre yaşamaya ve düşünmeye daha fazla yatkındır. O zaman, henüz endüstri ve otomasyon, devasa kentler ve organizeli bir refah devletleri ve bürokrasi ortada yoktu. Toplum henüz modernleşmemişken, kurumlar; birey için canlı ve son derece önemli bir gelenek oluşturuyorlardı. İnsanlar değil, onlar kimin ve neyin insan olduğuna karar veriyorlardı. Kurumlar, insanların kimliklerini belirliyorlardı ve çoğu batılı olmayan kültürlerde üstelik bu kimlik çok çeşitli semboller etrafında topluma sunuluyordu. Modernleşme süreci, insan ve kurumlar arasındaki ilişkilerde radikal bir değişim meydana getirmiştir. Bu değişim sürecinde kültürün devamlılığının sağlanabilmesi için kurumsallaşma süreci ortaya çıkmıştır (Zijderveld, 2013: 51). Kültürün devamlılığı kurumsallaşmayla birlikte sağlanmaktadır.

Kültürlerin devamlılığının sağlanabilmesi için kurumsallaşma süreci aynı zamanda insanların temel insanî anlam yapılarını inşa sürecidir. Bu anlamda kültürün anlamlı bir bütün haline gelmesini sağlayan kurumlar için aile kurumu, ekonomi kurumu, din kurumu, siyaset kurumu, eğitim kurumu gibi alt kültür grupları oluşur. Bütün bu alt kültür grupları kendi içerisinde bağımsız kurumlar değildir ve hepsinin öznesi insandır (Cantekin, 2015: 65). Diğer kurumlarla birlikte bir anlam üretir. Her kurum içerikleri bakımından değerler, normlar, anlamlar ve motiflerle alakalıdır (Zijderveld, 2013: 57). Bu açıdan kurumlar toplumların bir nevi geleneklerini oluşturmaktadır. Bu geleneklerin devamlılığının sağlanabilmesi için toplumsal cinsiyet faktörlerinin de önemi vardır. Toplumsal cinsiyet rolüne göre kültürün içerisinde oluşan değer, norm ve anlamlar üretilir. Buna göre de öğretilen ve öğrenilen bir süreç olarak kültürün aktarımı sağlanır.

Toplumlar, kültürel birikim üzerine sosyal yapı ve ilişkilerini kurmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde de bu kültürel arka planın belirleyici önemi vardır. Bu anlamda kuramsal çalışmalara bakıldığında, gerek sembolik etkileşimcilik, gerek feminist yaklaşımlar ve gerekse sosyal öğrenme kuramlarında toplumların veya sosyal grupların kültürel arka planları dikkate alınmaktadır. Sembolik etkileşimciler, grup içerisindeki etkileşim ve anlama odaklanırken, feminist yaklaşımlar grup yaşantısı süreçlerinde insanlar tarafından üretildiğini belirtmektedir. Sosyal öğrenme kuramında ise uyarıcı, sosyal etkileşim, sosyal pekiştiriciler, onaylama ve model alma süreçleriyle toplumsal cinsiyet ve rolleri benimsenmektedir. Bütün bu kuramsal yaklaşımlarda sosyal etkileşim süreçleri ve model almayla birlikte toplumsal cinsiyet rolleri ortaya çıkmaktadır. Ancak sosyal öğrenme kuramında etkileşim ve model almayla birlikte toplumsal cinsiyet rolleri ahlaki olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bir davranışın kabul edilip edilmemesi ahlaki olup olmaması ile ilişkilidir. Bir davranışın ahlaki olduğu zaman doğrudur ve toplum tarafından kabul görür. Ahlaklı olan toplum tarafından kabul edilen, benimsenen rollerdir. Bu durum süreç içerisindeki davranışların nasıl olması gerektiğini belirlemektedir. Ayrıca kadın olmak, erkek olmak; kadın ve erkeğin toplum içerisindeki

rollerinin benimsenmesinde kültürel süreçler dikkate alınmaktadır. Buna göre toplum veya sosyal gruplar içerisinde toplumsal cinsiyet rolleri grup içerisindeki etkileşim süreçleri ve model alma ile belirlenmektedir.

Erkek olmak nedir? Kadın olmak nedir? Erkek ya da kadın olmanın, doğduğumuz beden cinsiyetiyle ilgili olduğu düşünülebilir. Ancak sosyologları ilgilendiren pek çok soru gibi, erkeklikle kadınlığın yapısının sınıflandırılması kolay değildir. Ancak cinsel kimliklerin oluşumunda ve bu kimliklerin üzerinde temellenen toplumsal rolleri açıklamada birbirine karşıt yaklaşımlar benimsenmiştir. Genel olarak sosyologlar cinsiyet terimini erkek ve kadın bedenlerini tanımlayan anatomik ve fizyolojik farkları anlatmak için kullanırlar. Buna karşıt olarak, toplumsal cinsiyet, erkekler ile kadınlar arasındaki psikolojik, toplumsal ve kültürel farklarla ilgilidir. Toplumsal cinsiyet, toplumsal olarak yapılandırılmış erkeklik ve kadınlık kavramlarıyla bağlantılıdır; bireyin biyolojik cinsiyetinin doğrudan bir ürünü olması zorunlu değildir. Erkeklerle kadınlar arasındaki pek çok fark biyolojik kökenli olmadığından, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımı temel bir ayrımdır (Giddens, 2005: 107). Esasında erkekler ile kadınlar arasındaki bu yapısal farklılıkların ve özelliklerin bulunması bir gerçektir. Ancak bu farklılıklar sadece biyolojik, fizyolojik veya psikolojik değil, aynı zamanda kültürel ve sosyolojiktir. Zira yapısal farklılaşmalar şeklinde ifade edilen bazı hususlar, öğrenilmiştir ve insanların davranışlarının sadece bu yapısal özelliklerin etkisinde oluşması ve şekil alması söz konusu değildir. Sosyal öğrenme yaklaşımında toplumsal cinsiyet rolleri öğrenilmiştir. Aslında tüm bu farklılıklar, cinsiyet özellikleri ile birlikte cinsiyete yönelik kültür tarafından ön görülen kalıp yargıların ve rollerin öğrenilmesine de bağlıdır. Çünkü çoğu zaman kadına ve erkeğe atfedilen özelliklerin kültür içerisinde tanımlanmış, öngörülmüş bir yeri bulunmaktadır (Ersoy, 2009: 213). Her birey kadın olsun erkek olsun belli bir kültür içerisinde toplumsal cinsiyet rolüne göre hareket etmektedir. Güngör (1998: 82) de cinsiyete alt kültür grubu olarak bakmakta, kadın ve erkek değerlerinin farklılaşmasında psikolojik farkların etkisini kabul etmekle birlikte, esas farkları yaratan hususun, toplumsal ve kültürel faktörler olduğunu belirtmektedir. Cinsler arasındaki tavır farklılıkları, bir bakıma toplum olarak onlardan nelerin beklendiğini gösterir. Örneğin bazı erkekler çocuk sevmeyebilir ama bazı istisnalar hariç çocuk istemeyen bir kadın tasavvur edilemez. Bizim ve diğer toplumlarda güzel sanatların kadına daha çok yakıştığı söylenir, mesela eczacılık kadınlara uygun bir meslektir de dışçılık o kadar değildir. Erkeklerin çapkınlığı ve sadakatsizlikleri “kaçamak”, “elinin kırı” olarak tabir edilirken ve hatta sevimli gösterilirken, kadınlarda bu en büyük günah olarak kabul edilir. Yine çocuğunu terk eden anne kültürel rol beklentilerine karşı çıktığı için suçludur. Annelik rolünün esas vazifesini ve değerlerini yerine getirmede başarılı olmadığı için toplum tarafından kınanılır. Diğer taraftan çocuğunu seven, koruyan, besleyen, disipline eden ve bu noktadaki değerleri taşıyan anne ise annelik rolünü sosyal olarak onaylanan bir tarzda oynamaktadır.

Kültürel aktarım bağlamında mesele düşünüldüğünde, çocuklar, toplumsallaşma araçlarıyla (aile, medya, okul... vb) kurdukları ilişki sonucunda, cinsiyetlerine uygun olduğunu düşünülen toplumsal ölçüt ve beklentileri aşama aşama içselleştirirler. Bu açıdan değerlendirildiğinde toplumsal cinsiyet farkları biyolojik olarak belirlenmez, kültürel

olarak oluşturulur. Bu görüşe göre, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, erkeklerle kadınların farklı roller benimsemek üzere toplumsallaşmasının sonucudur (Giddens, 2005: 108). Bu bakış açısı feminist yaklaşımın da odak noktasını oluşturmaktadır. Çünkü toplumsal cinsiyet toplumun kültürel yaşantısı sonucu ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle toplumsal cinsiyet, sosyo-kültürel yaşantı sonucu ortaya çıkmaktadır. Buna göre kültür içerisinde toplumsal cinsiyete bağlı olarak kadının veya erkeğin bulunduğu konum itibarıyla önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu rolü kültürün ana unsurları olan kurumlar içerisindeki fonksiyonlarıyla değerlendirmek gerekir. Örneğin bir aile kurumunda anne olarak, iş ortamında çalışan bir kadın olarak, toplum içerisinde kadına biçilen role uygun hareket eden kadın olarak kültür aktarımında en önemli aktörlerinden birisi olarak kadını ele alabiliriz.

İnsan hayatına ilişkin birçok kategori oluşturmak mümkündür. Bu kategoriler içerisinde insanın kadın veya erkek olarak ifade edilmesidir ki, bu bireysel ve toplumsal hayatın temel karakteristik vasıflarını ve dayanaklarını oluşturur. Cinsiyet şeklinde kavramlaştırılan bu olgu, bireye yönelik toplumsal anlamaları, değerleri, rolleri biçimlendiren, özellikleri ve beklentileri ihtiva eden önemli bir sosyal kategoridir. Kadın veya erkek olarak cinsiyete dayalı bir kimliği üzerinde taşıyan bireyin, bahsettiğimiz toplumsal beklentilere kayıtsız kalması söz konusu değildir (Ersoy, 2009: 210). Genel olarak her birey toplumsal beklentilere göre davranma eğilimindedir.

Cinsiyet ile alakalı davranışlar karşısında gösterilen toplumsal tepki ve onaylamalar, kadının ve erkeğin yapması gerekli olan davranış kalıplarının ve normlarının oluşmasını imkân sağlamaktadır (Ersoy, 2009: 213). Toplum tarafından ortaya konulan toplumsal tepkiler, kolektif davranışlar halinde kendisini göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri de bu kolektif davranışların ürünüdür.

Her toplumda mevcut kültürel yapı içerisinde “Kadın ve erkek nasıl davranır? Nasıl giyinir? Kadınlara ve erkelere özgü alışkanlıklar ve uğraşlar nelerdir?” gibi soruların farklı cevapları bulunur. Kültürel yapının vermiş olduğu bu cevap farklılıkları aynı zamanda cinsiyetlerin toplum içerisindeki konumlanışına ve şekillenmesine de etki ederek bir farklılık doğurur. Kültürün cinsiyetlere yönelik bölümü, bir toplumda “cinsiyet kültürü”nü oluşturur. Cinsiyet kültürü bir manada kültürün cinsiyetlerle alakalı hususlarda kendini ifade etme biçimidir. Sembolik etkileşimcilik yaklaşımında toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerinin ortaya çıkmasında sosyal etkileşim süreçleri ve sosyal gruplar içerisindeki toplumsal cinsiyete yüklenen anlamlar önemlidir. Genel olarak paylaşılan ortak kültürün, cinsiyetlere yönelik uygun gördüğü tavırlar, tutumlar ve değerler, bu çerçevede gelişen cinsiyet ve toplumsal cinsiyet gibi nitelemeler, cinsiyet kültürünün içerisinde yer alır (Ersoy, 2009: 214). Bundan dolayı kültür, kültürün devamlılığını sağlayan kültür aktarımı ile toplumsal cinsiyet rolleri bir sarmal etrafında birbirini besleyen unsurlardır. Toplumsal cinsiyet rolleri kültürden beslenirken, yeni duygu düşünüş ve davranışlar sayesinde de ortaya çıkan yeni durumlara ilişkin olarak da toplumsal cinsiyet rolleri kültürün değişimi ve gelişiminde ana unsurlardan birisi haline gelmektedir.

Kültür aktarımının sağlanması, kültürel rol ve beklentilerin öğrenilmesine ve yerine getirilmesine bağlıdır. Cinsiyet rolleri, belirli bir kültürdeki kadınlarla ve erkeklerle alakalı

olan davranışlara, inançlara ve değerlere, kültürel beklentilere, sosyal olarak tanımlanan özelliklere işaret eder. Bir toplumdaki cinsiyet rolleri o toplum içerisinde kişilerin sahip oldukları cinsiyetlere göre toplumun beklentilerini ifade eden, alışkanlık, hal, tavır ve değerleri içinde taşır (Ersoy, 2009: 215). Buna toplumsal cinsiyet rolleri toplum beklentilerine göre şekillenmektedir. Toplum beklentileri ise toplumun tarihsel süreç içerisinde içselleştirerek geliştirdiği değerlere dayanmaktadır. Değerlerden beslenen kültürün ve kültür aktarımının sağlanmasında toplumsal cinsiyetin belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Kültür toplumsal cinsiyet rolünün belirlenmesinde önemli bir etken iken, toplumsal cinsiyet rolü de kültürün devamlılığının sağlanmasında ana unsurlardan birisidir.

Sonuç

Kültür, sosyolojik anlam grupları içerisinde insanın yeteneklerinin ürünü olarak değer, norm ve anlamlar bütünüdür. Kültürün üç önemli boyutu vardır. Bunlardan ilki kültür tarihsel süreç içerisinde oluşmaktadır. İkincisi kültür kendi içerisinde farklılıklara vurgu yapan bir özelliğe sahiptir. Üçüncüsü ise kültür kolektif bir olaydır.

Kültür, yapı itibarıyla dinamiktir. Tarihsel süreç içerisinde değişebilmektedir. Bu anlamda kültür değişimini eski ile yeninin birer sentezi olarak görebiliriz. Kültürün devamlılığını ifade eden kültür aktarımı öğrenilen ve öğretilen bir süreci ifade etmektedir. Kültür, kolektif yaşantının ürünüdür ve her toplum kültürün devam ettirilmesi eğilimindedir. Bu da kültür aktarımı sayesinde olmaktadır.

Kültür aktarımı bir süreci ifade etmektedir. Bu sürecin birçok faktörü bulunmaktadır. Bu faktörlerin en önemlilerinden birisi cinsiyet rolleridir. Cinsiyet, fizyolojik veya anatomik özelliklere vurgu yapan bir kavramdır. Sosyolojik olarak toplumsal cinsiyet kavramı kullanılmaktadır. Bu makalede üzerinde durulan kavram da bu yönüyle toplumsal cinsiyet kavramıdır. Toplumsal cinsiyet, toplumun kadınsı veya erkeksi rollerden beklentilerle oluşur. Toplumun beklentileri ise alışkanlıklar veya geleneklerden kaynaklanmaktadır. Bu alışkanlıklar veya gelenekler tarihsel süreç içerisinde bir değer, norm ve anlam bütünlüğü meydana getirmektedir.

Sembolik etkileşimciler toplumsal cinsiyete bir etkileşim sürecinde oluşan anlamsal bütünlük olarak bakmaktadır. Bu etkileşim kültürel bir olaydır. Feminist kuramlar içerisinde ele alınan kurumsal yaklaşımına göre toplumsal cinsiyet sosyo-kültürel bir olaydır. Cinsiyete ilişkin olarak kadının statüsü ve erkekle olan ilişkisi çerçevesinde olayı ele almaktadır. Buna göre her iki yaklaşımda ortak olan taraf toplumsal cinsiyetin kültürel bir olay olduğu noktasındadır. Ancak feminist kuramcılarının yaklaşımında meselenin ana merkezine kadın ve kadının konumuyla ilişkilendirilen bir yaklaşımı bulunmaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet ile ilgili konuları sadece feminist yaklaşıma göre ele alamayız. Bu açıdan sembolik etkileşimin toplumun anlamlara yüklediği bütüncül yaklaşımıyla konu farklı boyutlarıyla ele alınabilir. Sosyal öğrenme yaklaşımında, toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde sosyal pekiştiriciler yani onay ve kabuller ile model alınan sosyal çevrenin belirleyici rolü bulunmaktadır. Bireyin sosyal çevresiyle öğrenmeye başladığı sosyal-davranışlar toplumların kültürel gelişimlerine bağlı olarak değişebilmektedir.

Kültürün anlamlı bir bütün haline gelmesinde kurumların ve kurumsallaşmanın etkisi vardır. Bu açıdan kültür, gelenek veya alışkanlıkların rutin hale gelmesiyle birlikte kurumlar içerisinde varlığını göstermektedir. Aile, ekonomi, siyaset, eğitim gibi kültürel anlamda birçok kurum bulunmaktadır. Kurumlar kendi içerisinde bağımsız değildir. Her bir kurum, diğer kurumlarla etkileşim halindedir. Bu kurumlar arasındaki etkileşimin sağladığı anlamsal bütünlük kültürü oluşturmaktadır. Her kurumsal yapının içerisinde toplumsal cinsiyet rollerinden beklentiler bulunmaktadır. Bu beklentiler öğrenilen ve öğretilen bir süreçtir. Kültür aynı zamanda değerler, normlar ve anlamlar bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda, değer, norm ve anlamların kültür aktarımı sürecinde toplumsal cinsiyetin belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Çünkü toplum denilen yapının belirleyici iki ana unsuru vardır. Bunlardan birisi erkek, diğeri ise kadındır. Her toplum bu iki ana unsur üzerinde kültürel yapısını şekillendirmektedir. Sembollere yönelik ortaya koyduğu anlam sistemleri her kültür grupları içerisinde farklı olabilir. Bu anlam ve semboller etrafında her toplumun kadın ve erkek rollerine ilişkin beklentileri vardır. Ancak her toplumun tarihsel süreç içerisinde oluşturduğu değer göz önüne alındığında toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin beklentiler farklı olabilir. Kadının hangi kadınsı özelliklerini, erkeğinde hangi erkeksi özellikler göstereceği sosyo-kültürel bir vakıdır.

Kaynakça

- Bandura, A. (1971). *Psychological Modeling: Conflicting Theories*. Chicago: Aldine-Atherton Inc.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice Hall.
- Cantekin, Ö. F. (2013). “İngilizce Okutmanlarının Örgüte Uyum Sorunları.” *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(1-9).
- Cantekin, Ö. F. (2015). “Küreselleşme ve Eğitim: “Homo Economicus” Eğitim Anlayışının Dönüşümü.” *Akademik Hassasiyetler*, 4(43-72).
- Cuche, D. (2009). *Evrenselden Özele*. Yayına Hazırlayan: Nicolas Journet, Çeviren: Yümni Sezen. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Edles, L. D. (2005). *Uygulamalı Kültürel Sosyoloji*, Çeviren: Cumhur Atay. İstanbul: Babil Yayınları.
- Engin, İ. (2014). <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1242/14157.pdf>.
- Ersoy, E. (2009). Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği. Fırat Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:19, Sayı: 2, Sayfa: 209 – 230.
- Fulcher, J. & Scott, J. (2003). *Sociology*. New York: Oxford University Press.

- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*. Hazırlayan: Cemal Güzel, Ankara: Ayraç Yayınları.
- Güngör, E. (1998). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Malone, Y. (2002). Social Cognitive Theory and Choice Theory: A Compatibility Analysis. *International Journal of Reality Therapy*, 22 (1), 10-13.
- Neuman, W. L. (2008). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri 1*, Çeviren: Sedef Özge, Ankara: Yayınodası Yayıncılık.
- Poloma, M. M. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Ankara: Palme Yayıncılık.
- Richter, R. (2012). *Sosyolojik Paradigmalar*, Çeviren: Necmeddin Doğan, İstanbul: Küre Yayıncılık.
- Ritzer, G. (2012). *Modern Sosyoloji Kuramları*, Çeviren: Himmet Hülür, Ankara: Deki Yayınları.
- Sankır, H. (2010). *Sembolik Etkileşimci Yaklaşım Çerçevesinde Plastik Sanatlarda Kadın Sanatçı Kimliği*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Seymenoğlu, N. (1998). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Özsen Matbaası.
- Smith, P. (2007). *Kültürel Kuram*, Çeviren: Selime Güzelsarı & İbrahim Gündoğdu, İstanbul: Babil Yayınları.
- Turhan, M. (1997). *Kültür Değişmeleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Zijderveld, A. C. (2009). *Kültür Sosyolojisi*, Çeviren: Kadir Canatan, İstanbul: Açılımkitap Pınar Yayınları.

Extended Abstract

This article examines the role of gender in cultural transfer. Thus, the study answers such questions as “Is there a role for gender in culture transfer? What is the role of gender in maintaining habits or tradition?” Several theoretical studies have been conducted for these questions. Symbolic interactionism, especially feminist approaches, has become a subject of in-depth research. In addition, there is a social learning approach that shows that social environment is formative in determining gender roles. This article employs the views and approaches of symbolic interactionism, feminist approach and social learning theories on gender and gender roles. However, one of the common points of each approach shows us that gender roles are achieved in a certain culture environment as a product of collective life. Hence, the culture has a decisive influence on the determination and adoption of gender roles. On the other hand, social learning approach suggests that role

models and social reinforcements play a decisive role in learning of gender roles through social interaction.

In this context, a literature review was conducted regarding culture and gender roles. In this respect, our article is based on a literature review within the scope of a descriptive study. A literature review is based on the assumptions that knowledge accumulates and that people learn and rely on what others do. Scientific research is a collective effort by many researchers who share their results as a community. In this article, the evaluation of the findings and comments obtained from the studies about the role of gender in culture transfer.

According to the gender theory of symbolic interactionism, gender identity, like social identities, emerges in social interaction. Because at the basis of symbolic interactionism, regularity and repetition in social patterns, rules, norms and values are produced and carried out through actions and interaction that should not be taken as the product of basic rules, norms and values. Gender roles are also created through actions and interaction in the process of learning and teaching culture.

There are many feminist approaches that address gender issues from many different perspectives. According to this theory, gender differences arise from the different roles played by men and women in various institutional settings. Accordingly, the institutional approach sees women as the main determinant of difference in gender-based division of labor that links women to the functions of spouses, mothers and housewives, and the private sphere of the home and family, and thus to the lifelong sequence of events and experiences that are very different from that of men. The followers of this theory have focused on analyzing the role of women as mothers and spouses in producing and reproducing a feminine personality and culture. This theory explains how gender-based role characteristics are produced. Role characteristics are determined and produced in the ground culture is produced by the integrity of values, norms and meanings.

Among the topics of research interest are how human behaviors occur and which stimulating factors play a decisive role on behavior, how behaviors are controlled and shaped. Accordingly, there is a moral approach behind human behavior, which suggests humans are as social beings; then it is necessary to consider both the individual and the environment to make sense of human behavior. The environment that stimulates the individual and the individual on the adoption of gender roles has a decisive role, accordingly.

Institutions and institutionalization have an impact on the development of culture as a whole. In this respect, culture, tradition or habits become routine with the presence of institutions. There are many cultural institutions such as family, economy, politics and education. Institutions are not independent in themselves. Each institution interacts with other institutions. A culture of semantic integrity provided by the interaction between these institutions. There are expectations from gender roles within each institutional structure. These expectations are a process learned and taught. Culture also emerges as a whole of values, norms and meanings. In this sense, gender has a decisive role in the process of culture transfer of values, norms and meanings. There are two main elements of the

structure called society: male and female. Each society shapes its cultural structure on these two main elements. The meaning systems that it sets out for symbols can be different within each cultural group. Around this meaning and symbols, each society has expectations about the roles of women and men. However, given the value of each society in the historical process, expectations regarding gender roles may be different. It is a socio-cultural case in which the feminine characteristics of woman and the masculine features of the man will show.